

Devět vzpomínek na českou budoucnost

(Ukázky msto recenze)

RECENZE

I tak by se dala nazvat publikace **Riziková budoucnost**, dílo jedenáctky pracovníků a spolupracovníků Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Kolektivu autorů, kteří jsou si vědomi rizikovosti i vlastní prognostické práce. Pythičnosti prorockých výpovědí a mytičnosti Libušiných proroctví i proroctví Slepého mládence, ale zároveň verneovského génia.

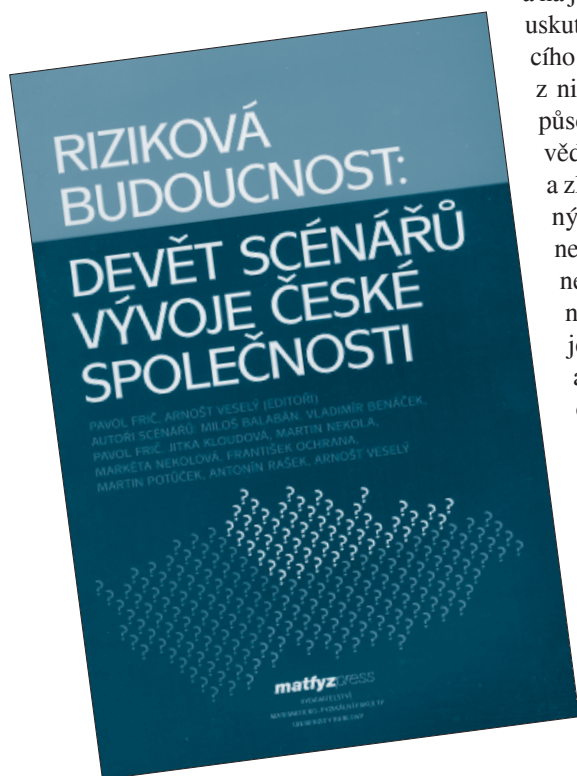
Kdyby se např. splnily medicínské předpovědi z druhé poloviny minulého století, rakovina by už byla zcela vyléčitelnou chorobou, lidé by ovládali telefony stejně jako řidiči svá vozidla hlasem, byty byly úplně robotizovány a napojeny na ústřední elektronický systém, lidé by si mohli určovat pohlaví svých dětí a prostřednictvím obrazů, zvuků a vůní se nejen zbavit depresí, ale si vybírat náladu, počasí by se dalo úspěšně předvídat na deset dní dopředu, vlaky jezdit rychlostí 500 km za hodinu a ve vesmíru by byly vybudovány nové lidské kolonie.

Na druhé straně nikdo nepředvídal rozšíření nemoci AIDS, ptací či prasečí chřipky a nemoci šílených krav nebo existenci stolních počítačů a internetu. Většina verneovských předpovědí se splnila teprve za půldruhého století.

Přesto je dostatek argumentů pro to, aby se prognostika dále rozvíjela a byly zpracovávány další prognózy. Praxe ukazuje potřebu vytvářet si představy o budoucnosti

a na jejich základě odhadovat pravděpodobnost uskutečnění různých alternativ a variant budoucího vývoje. Jen tak lze na základě jedné či více z nich, resp. jejich funkční syntézy vědomě působit v jejím duchu. Přitom si musíme být vědomi, že budoucnost se nedá pro neúplné a zkreslující informace o minulých a přítomných dějích předvídat přesně. Budoucnost není jednoznačně determinovaná, a už vůbec ne predestinovaná, je závislá i na subjektivních faktorech, a proto ani neexistuje jen jedna jakási objektivní trajektorie vývoje a jeho nevyhnutelnost. V tom je i jistý optimismus, že budoucnost lze určitým způsobem ovlivnit, dojít alespoň zčásti k vytyčenému cíli nebo eliminovat či alespoň redukovat identifikované hrozby a z nich vyplývající rizika.

Prognostická činnost tedy umožňuje identifikovat budoucí ohrožení, přicházet s podněty pro strategické rozhodovací procesy a strategické řízení

a aktivizovat občanskou veřejnost proti ohrožením. Ačkoli jsou problémem již krátkodobé bezpečnostní předpovědi na pět let, praxe potřebuje nejen střednědobé na deset patnáct let, ale i dlouhodobější.

Prognózy mají přitom jeden vážný handicap, že nejsou prognózami bez překvapení, a to nejen pokud jde o těžko předvídatelné teroristické akce, ale i zásadní vědecké objevy a s nimi spojené inovace, které mají vliv na rozvoj společnosti. To je i důvod, proč mají takový význam prognózy varovné. Soustřeďují se na nežádoucí až katastrofické možnosti extrapolace nežádoucích jevů. Proto autoři věnují vážnou pozornost metodologii a metodám psaní scénářů, účelu, typům a procesu jejich tvorby. Z těchto hledisek je nutné i vnímat devět předložených prognostických scénářů. Začtème se alespoň do některých myšlenek...

Pavol Frič a Vlado Benáček v prvním scénáři **Elity tváří tvář vleklé krizi** uvádějí, že na rozdíl od scénářů relativně stabilních variant vývoje, které se mohou opírat o setrvačnost minulých strategických pilířů vývoje, tj. motivační oporu trendů v Evropské unii a dlouhodobou produktivnost konvergence ke globalizovaným světovým trhům, se soustředili na možnost opačného vývoje, na výrazné oslabení vazeb jak na světové trendy globalizace, tak na jejich evropskou modifikaci v podobě Evropské unie. Podle autorů přetrvávání některých důsledků světové ekonomické krize povede k dlouhodobému útlumu světového obchodu, desintegraci globalizovaných finančních trhů, omezení migrace pracovníků a k opuštění imitačního nadnárodního charakteru spotřeb. Současně dojde k zamítnutí ideového sepětí rozvoje s liberalismem a s vírou v pokrok vedený racionalitou rozhodování vycházející z univerzálně zvnějšku přijímané interpretace světa – zejména hierarchie jeho hodnot, cílů a prostředků. Je to scénář *kontrarevoluce globalizace* a lze ho charakterizovat snahou elit čelit vnějším destabilizačním ekonomickým a politickým tlakům uzavíráním se do ulity národního patriotismu a provincialismu. Tato strategie obrany k přežití má v české společnosti tradici, i když je zřejmé, že kromě krátkodobých přínosů má svá rizika a náklady. Ty je třeba hledat v destabilizaci demokratického vývoje a přimknutí politiky k extremismu.

Krise českého managementu vedla k závažným společenským důsledkům. Poté co se zahraniční velkokapitál vzdal, respektive ani nedostal šanci sanovat český prostor ekonomického podnikání, následná domácí „bezvůdcovská ekonomika“ si nedokázala ani přiznat diagnózu, najít úspěšný recept na řešení problémů ekonomické krize a vynést společnost na trajektorii zřetelného dohánění modernizačních center Západu. To vedlo k odlivu zbývajícího mála českých elitních odborníků do zahraničí, resp. do nadnárodních společností. Manažeři exportně orientovaných multinacionálních korporací selhali ve svém úsilí řešit problémy krize na celoevropské úrovni. Řešení problémů Evropské unie se rozpadlo do nekoordinovaných intervencí a protekcionismu „suverénních“ národních entit. Politické, expertní i ekonomické elity v jejích očích jako manažeři selhaly. Veřejnost ztratila víru ve schopnost demokratických elit řídit kapitalismus. Víra v liberální kapitalismus vůbec byla najednou těžce ořesena v celosvětovém kontextu. Ekonomika se mnoha občanům začala jevit jako nevypočitatelná síla, kterou dokáže zkotit jen autorita státu, resp. přísná regulace trhů. Hrdinou se stává komunisty řízená Čína.

Druhý scénář Martina Potůčka **Stát na houpačce** vychází z potenciální predikce, že naše nevykonná a mnohými opovrhovaná státní správa může začít selhávat i ve svých základních funkcích, jako je zajišťování elementární osobní bezpečnosti, sociální ochrany a rovnosti před zákonem. Naplno se tak nekompetentnost politiků a úředníků projeví

v reakci na globální krizi, s níž se většina ostatních států srovnatelné ekonomické úrovně vyrovnala mnohem rychleji a lépe. Nespokojenost širokých vrstev povede v roce 2016 k vítězství politické strany Úsvit, která uspěje v následujících dvou volebních obdobích s tezí, že silná ekonomika vyžaduje silnou vládu. Podaří se jí realizovat vládní program, v němž pozornost fungující a kompetentní veřejné správě doplní důraz na její otevřenost občanskému sektoru a občanům samotným a na vytvoření transparentního prostředí pro podnikání. Prolomí i oportunní symbiózu místních a regionálních podnikatelských a správních klientel. Její prozrávější část postupně pochopí nezbytnost vstoupit do férové soutěže v transparentním prostředí. Vláda se přitom bude opírat o obnovenou podporu mezinárodně ukotvených podnikatelských kruhů, kterým na dlouhodobé institucionální stabilitě země záleží nakonec přece jen více než na nižších daních.

František Ochraňa a Jitka Kloudová napsali scénář **Problém kreativní společnosti**. Podle autorů Česká republika nedokázala v prvním desetiletí našeho století zachytit trend kreativní společnosti. Politici dlouho otáleli s přijetím dokumentu vymezujícím národní politiku výzkumu, vývoje a inovací České republiky. Přestože tento dokument měl vymezovat rámce pro národní politiku výzkumu, vývoje a inovací ČR na léta 2009-2015, ještě v polovině roku 2009 nebyla schválena jeho definitivní verze. Usnesení vlády ze dne 26. března 2008 č. 287 k návrhu Reformy systému výzkumu, vývoje a inovací v ČR v bodě II. 9. sice uložilo předsedovi vlády a předsedovi Rady pro výzkum a vývoj ve spolupráci s ministrem školství, mládeže a tělovýchovy předložit vládě do 31. března 2009 návrh Národní politiky výzkumu, vývoje a inovací ČR na léta 2009-2015, avšak realita byla jiná.

Politici v té době měli jiné starosti. Po pádu vlády v březnu 2009 se spíše utápěli v politikaření a v přípravách na předčasné podzimní volby v roce 2009 a následně 2010. A expres s cílovou stanicí „kreativní společnost“ uháněl dál, aniž by do něj přistoupili pasažéři z České republiky. K tomu navíc Česká republika euroskeptismem svých některých politiků nahlodala spolu s některými státy střední a východní Evropy EU tak, že ta stála v roce 2025 před největší vlastní institucionální krizí ve svých dějinách. Část českého politického spektra byla toho názoru, že vývoj společnosti je spontánním procesem, do něhož nemá smysl zasahovat, neboť jakékoliv vládní zásahy vedou k narušení rovnovážného stavu. Proto nemá smyslu ani žádný strategický dokument vytvářet. Jiní politici byli mínění, že trend kreativní ekonomiky je jenom módním jevem, na nějž nemá smysl reagovat. Nechtěly byly příčiny jakékoliv, faktem bylo, že dosavadní vlády ČR až do roku 2020 nepřijaly žádnou účinnou strategii, která by se zabývala realizací výzev globálního trendu kreativní společnosti. Potvrdilo se, že hlavními faktory kreativní ekonomiky jsou poptávka, otevřenost společnosti, bohatství spotřebitelů, vzdělání a dovednosti, význam sítí pro předávání znalostí a dovedností, úroveň veřejného sektoru vzhledem k veřejným grantům a chování institucí, intelektuální bohatství a budování velkých obchodních kapacit. Znepokojivé na stavu v ČR bylo i to, že na globální výzvu kreativní společnosti nedokázaly zareagovat některé vysoké školy. Nabízely zastaralé studijní programy, které neodpovídaly potřebám kreativní společnosti. Vznikala však nová iniciativa, která vzbuzovala naději, že bude překonána občanská netečnost vůči nečinnosti centrální vlády. Rodila se tak naděje na renesanci demokracie a obnovu české společnosti. Česká společnost stojí před volbou, zda se vydat cestou vytváření nové ekonomiky založené na znalostních technologiích a produkci služeb, na vytváření tzv. sektoru kreativní ekonomiky, nebo zda setrvá na klasické produkci statků a služeb.

Arnošt Veselý nazval svůj scénář **Dobré vzdělání jen pro někoho**. Uvádí v něm, že koncem prvního desetiletí 21. století (cca od roku 2005) se začalo rodit stále více dětí, které postupně začaly navštěvovat mateřské a později základní školy. Zřizovatelé státních předškolních a školních zařízení na to nebyli s to dostatečně reagovat. Rychle ovšem reagovali soukromí zřizovatelé zejména předškolních zařízení za úplaty a počet dětí v soukromých předškolních zařízeních výrazně vzrostl (řádově o cca 20 000 ročně). Kvalitní základní školy reagovaly na přetlak tím, že zavedly přijímací řízení již do první třídy. Jejich žáci tak pocházeli buď z dané spádové oblasti, nebo složili náročné přijímací zkoušky. Ve velkých městech začalo být umístění dětí na dobrou základní školu v rodinách, které nedisponovaly dostatečnými příjmy ani známostmi, velmi frustrující záležitostí. Rodiče začali již v mateřské škole posílat své děti na rozmanité kurzy výuky studijních předpokladů, ve kterých se děti učily mimo jiné zpměti jména postav oblíbených seriálů, neboť na ně byly u přijímacích zkoušek často dotazovány. Nebylo výjimkou, že děti navštěvovaly 2-3 kurzy a doma ještě nacvičovaly úlohy k přijímacímu řízení s rodiči. Období přijímacích zkoušek pak bylo obdobím rodinných tragédií, které měly silný dopad na psychiku nejen rodičů, ale i samotných dětí. Některé pronásledoval neúspěch u přijímací zkoušky do 1. třídy po celý život.

V té době – počátkem druhého desetiletí 20. století – se také začaly výrazněji projevovat důsledky finanční a hospodářské krize. Zatímco lidí z větších měst se tato krize příliš nedotkla – a některým z nich naopak pomohla – především v menších městech a vesnicích se krize projevila výrazným vzrůstem nezaměstnanosti, a to i nezaměstnanosti dlouhodobé. Krizí byli postižení především lidé s nižším vzděláním a kvalifikací, a to hlavně v sektoru průmyslu. Tito lidé pochopitelně neměli prostředky k tomu, aby podporovali vzdělání svých dětí – například tím, že by je vozili do jiných, kvalitnějších škol a vlastně je to ani příliš netrápilo. To dále prohloubilo územní diferenciaci v kvalitě škol a vzdělávací nabídky.

Ačkoli napětí a pocit nespravedlnosti ve společnosti pomalu rostly, vzhledem k tomu, že systém byl „promořen“ vzdělávacími nerovnostmi již „od kolébky“, mnoho lidí vnímalo tento stav jako fakt, se kterým je potřeba se smířit. K eskalaci napětí došlo až tragédií v roce 2023. Tehdy na střední škole v Karviné jeden ze studentů zastřelil svého učitele, pět svých spolužáků a poté i sebe. Student školy se přitom předem postaral o medializaci svého činu tím, že těsně před svým činem zveřejnil svoje jednání v emotivním videu na jedné z velmi populárních elektronických sítí. Svůj čin zdůvodnil tím, že učitelé ho od samého počátku šikanovali, a že v této nespravedlivé společnosti nemá cenu žít. Incident působil jako nečekaná rozbuška. Politici se začali obviňovat, kdo za to může a situace využili také někteří „prekérní intelektuálové“, kteří příčinu spatřovali v nespravedlivém nastavení společnosti, přičemž znovu vytáhli některé myšlenky Karla Marxe. Problém byl dále eskalován další ekonomickou krizí, která se měla tehdy již za zažehnanou, a také přílivem migrantů z východu, kteří, podle mínění mnohých, zabírali místa na pracovním trhu. Mnoho lidí, a to tentokrát i s vyšším, ale nikoli prestižním vzděláním ztratilo práci. Jádrem odporu proti „establishmentu“ byli lidé z venkovských colleges, kteří se znali z dob studií a kteří sdíleli podobný osud – relativně vysoké dosažené vzdělání a nezaměstnanost. Vzhledem ke svému dovednostem se tyto lidé dobře organizovali prostřednictvím internetových sítí a také se jim dařilo, poměrně úspěšně, nabourávat se do systémových databází, obsahujících citlivé informace. Tímto způsobem se jim podařilo sabotovat mnohé veřejné projekty a programy.

Martin Nekola a Markéta Nekolová společně vytvořili scénář **Reforma trhu práce: hledání rovnováhy v době krize**. Uvádějí v něm, že od počátku nového století ekonomika neustále rostla, zahraniční firmy v Česku masivně investovaly a koruna posilovala neuvěřitelným tempem. Také vývoj souhrnných ukazatelů trhu práce v posledních několika letech opravňoval k optimismu a jediným viditelným problémem se tak stala relativně stabilní úroveň dlouhodobé nezaměstnanosti (40 až 50 procent z celkové nezaměstnanosti). Přesto se však ozývaly hlasy varující před nízkou konkurenceschopností české ekonomiky, jejíž příčiny spočívaly mimo jiné v přílišné rigiditě trhu práce. Symptomy dalších problémů signalizoval také velký převis poptávky po zaměstnancích s vysokoškolským vzděláním (především technického zaměření) a kvalifikovaných řemeslnících. Zahraniční investice do různých montoven však zvyšovala poptávku i po méně kvalifikované síle a postupně rostl podíl pracovníků ze zahraničí. Některé obory a regiony začaly doplácet na nedostatek pracovníků sníženou produktivitou a vyššími mzdovými náklady. Naplno se tak projevila malá provázanost trhu práce se sociálním a vzdělávacím systémem, a také malá ochota ekonomicky aktivních obyvatel stěhovat se za prací (nízká mobilita pracovní síly) způsobená jednak nedostatečnou podporou ze strany státu (infrastruktura, administrativní překážky), pokřiveným trhem s nemovitostmi, ale také silnými sociálními vazbami.

Nedostatek pracovních sil na jedné a neklesající dlouhodobou nezaměstnanost na druhé straně se koaliční vláda v čele s ODS rozhodla řešit dalším přitvrzením v oblasti aktivačních opatření a dalším zvyšováním flexibility trhu na úkor ochrany. Za hlavní příčinu dlouhodobé nezaměstnanosti považovala zneužívání sociálního systému, který označuje za „mucholapku“. Zabránění zneužívání sociálních dávek se tak stává jedním z hlavních cílů sociálních reforem s předpokladem, že bude mít pozitivní vliv i na trh práce. Změny v druhé oblasti – zvyšování flexibility trhu práce liberalizací zákoníku práce – se týkají především zavedení zelených karet pro zahraniční pracovníky, věcného plnění existenčního minima a přísnějších postihů za práci na černo. To vše pod heslem „Kdo práci hledá, ten si ji najde“ a nezastřeným předpokladem, že většina lidí pobírajících sociální dávky systém zneužívá, pracuje na černo a nepřistupuje ke zlepšení svého postavení dostatečně aktivně.

Dlouhotrvající ekonomická stagnace a řada korupčních skandálů doprovázejících realizaci Nového plánu vyústila na podzim 2013 v politickou krizi, na jejímž konci stála demise koaliční vlády. Jednou z vládních priorit se podle očekávání stal i trh práce, jehož reformě věnovala vláda celou jednu kapitolu svého programového prohlášení. Navržená vládní politika překvapila šíří svého záběru a provázaností se všemi důležitými oblastmi, které ovlivňují trh práce, tj. vzdělávací systém a inovace, sociální systém, politika zaměstnanosti a podpora podnikání a investic. Vláda byla ve svém programu očividně inspirována skandinávským přístupem k regulaci trhu práce a zaměstnanosti, který podporuje rovněž Evropská unie v rámci Evropské strategie zaměstnanosti. Opatření byla směřována současně k podpoře flexibility trhu práce z hlediska pracovních forem a pracovní doby, k rozvoji účinných aktivačních nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, k zajištění funkčního a dostupného systému celoživotního vzdělávání a konečně k adaptaci sociálního systému, který by zohledňoval rostoucí šíři pracovních režimů a z nich vyplývajících sociálních nároků všech skupin pracovníků.

Scénář **Společnost se štěpí** napsal jako druhý svůj text Martin Potůček. Vychází z úvahy, že české společnosti se na konci první dekády 21. století podařilo relativně

úspěšně – byť stále s citelnými nedodělkami – adaptovat na nároky tržního kapitalismu evropského střihu. Globální krize však rozbouřila její zklidňující se vody způsobem, který ji v následujících dvou desetiletích na konec proměnil k nepoznání. Autoritativní pravicová vláda pokračovala od roku 2014 v ordinování podle ní v minulosti se osvědčivších neoliberálních receptů. Na začátku třetí dekády 21. století držela Českou republiku pohromadě už jen setrvačnost chátrajících institucí sociálního státu, síla zvyku a nutnost zachovat formální reprezentaci ve vztahu k vnějšímu světu, především k Evropské unii. Ve všem ostatním se lidé naučili spoléhat především na společenství, která držel pohromadě společný zájem či osud – na rodinu, profesní sdružení, firmu, obec, region. V mnoha případech tato společenství, především těch bohatších, pokračovala formálně dosud existující hranice země. Všeobecná nespokojenost vedla v roce 2022 k nástupu autoritativní levicové vlády, která se udržela u moci po dvě následující volební období a původně radikální koncept masivního zestátnění postupně revidovala do podoby přiměřenější reálnému vlivu relevantních kapitálových skupin; nicméně se jí podařilo resuscitovat veřejné služby a „vrátit stát zpět“ na jeho místo.

Po volbách v roce 2022 se, nesena vzedmutou vlnou všeobecné nespokojenosti, ujala moci nově ustavená autoritářská levicová vláda. Po vzoru bývalého venezuelského prezidenta Chavéze a na politické platformě *Nové lidové fronty* nabídla řešení cestou razantního zestátnění vybraných sektorů národního hospodářství – síťových odvětví, bankovníctví a veřejných služeb. Kamenem úrazu této strategie byl především naprostý nedostatek kvalifikovaných úředníků a řídicích pracovníků, kteří by dokázali zvládat specifické nároky managementu veřejného sektoru; většinu talentů z těchto oblastí už předtím vysál soukromý sektor, a to díky vyšším platům a nabídce zajímavějšího pracovního uplatnění. Velkou bariérou byl ovšem i chronický nedostatek veřejných financí pro uskutečnění těchto plánů. Přesto se tato vláda dokázala udržet u moci i v následujících parlamentních volbách v roce 2026, neboť dokázala získat na svou stranu jak široké vrstvy lidí, kterým nabídla pocit znovunabyté lidské důstojnosti, tak i různorodou paletu neziskových organizací hájících jejich specifické zájmy, a také převážnou většinu již zmíněných takzvaných „prekérních intelektuálů“. Vláda byla ovšem nucena vzdát se svého klíčového postavení v *Nové lidové frontě*. Se situací se nakonec smířily i v zemi operující velké kapitálové skupiny, které přispěly k uzavření politické dohody vládnoucích a opozičních parlamentních politických stran o nepřekročitelných limitech zestátnění na jedné straně a o soukromém financování státních dluhopisů nutných k realizaci politických plánů vlády na straně druhé.

Scénář **Extremismus nastupuje** napsal Antonín Rašek. Vychází z názoru, že intelektuální elity české společnosti dlouho provázel sen, ale pro širší veřejnost iluze, o multikulturní společnosti, protože převážná část občanů byla pro neschopnost řešit přetrvávající problémy společenského začleňování Romů a nekoordinovaný příliv migrantů posilující pravicový extremismus stále xenofobnější. Ačkoli představa snášejících se až spolupracujících etnik v Evropě a v České republice se nezhroutila, soužití se židovským, pravoslavným či islámským etnikem takové problémy nezpůsobovalo, začala přesto mít povážlivé trhliny. Ty aktuální a další následná a daleko osudovější ekonomická a posléze společenská krize na přelomu druhé a třetí dekády 21. století prohloubila. Žádná opatření však vážněji nezabírala, byla většinou polovičatá. Už ke konci první dekády se znovu po pochodech extremistů objevily na severu Čech a Moravy první pokusy o založení domobrany, nejprve ve formě ochrany Romů. Dělnická strana se spolu

s Národní stranou, Národním odporem a Autonomními nacionalisty dále aktivizovala, účastnila se do voleb. V jejich politickém programu dominovala tzv. ochrana občanů před migranty a romským etnikem. Rómové substituovali neonacistům nepřítel podobně jako německým nacistům Židé. Kdyby neexistovali Romové či migranti, neonacisté by zvolili jinou zástupnou skupinu.

Zcela negativní iniciativní roli sehrávali především **neonacisté**. Pro neonacistické organizace byl charakteristický nacionalismus, xenofobie, rasismus, antisemitismus, antiimigrantská averze, ultrapravicovost, korporativismus mussoliniovského typu a konzervativní životní styl zaměřený proti ekonomické globalizaci, členství v Evropské unii, kapitalismu, komunistům, sociálním demokratům a levici vůbec, proti „osvětlimské lži“, multikulturalismu, nepřizpůsobivým menšinám, homosexuálům, za vládu tvrdé ruky, bojkot zahraničního zboží, rozšiřování možnosti nosit zbraň a i germanizaci českého pohraničí či naopak panslavismus. V programu měli i boj proti nezaměstnanosti a kriminalitě a podporu střední podnikatelské vrstvy. Jeho prostřednictvím se stále usilovněji snažili prostřednictvím voleb proniknout do politické struktury a legálně se účastnit moci.

Protože ekonomická krize byla řešena sice keynesiánskými postupy, ale bez zajištění následné kontroly nad tzv. stínovým bankovníctvím a nebankovním sektorem, nad spekulativními, investičními a hedge fondy, bez zavedení Tobinovy daně z globálních finančních trhů, podpory mikrobankovníctví, zrušení daňových rájů, bankovního tajemství apod., znovu převládla neoliberální politika, která vedla k další a hlubší sociální diferenciaci, trvala s následnými sociálními důsledky déle, než se předpokládalo, a za několik let po dalších podvodných aktivitách bankovního sektoru došla k daleko hlubší krizi.

V každé společnosti, i v té nejdemokratičtější a nejúspěšnější, se setkáváme s extrémními názory, idejemi a aktivitami a jejich individuálními a skupinovými nositeli. Je to objektivní jev, extremismus jakkoli je odsouzenýhodný, organicky do společnosti patří. Je kritériem efektivnosti společenskoeconomického systému. Jde jen o to, aby aktivity a řady extremistů byly okrajovým jevem, nevedly k chaosu a nedejbože k tomu, aby extremisté jakéhokoli typu se uchopili moci, jako tomu bylo např. v případě nacistického režimu či komunistických vlád, různých generálských junt či diktátorů, kteří se dostávali a dostávají k moci po celou lidskou historii. Nositeli extrémních názorů a aktivisty jsou jednotlivci a skupiny, kteří se nejsou schopni ve společnosti prosadit. Uplatňují se tam, kde se dobře neřeší ekonomické, sociální, etnické, náboženské a jiné problémy a společnost se kvůli tomu dostává do krize. Nástup extremismu je u nás podmíněný ekonomickou krizí a situací na politické scéně.

Zuzana Drhová zvolila pro svůj scénář téma **Mění se klima, mění se společnost**. Vychází z konstatování, že ekonomická krize na konci první dekády 21. století, nástup prezidenta Obamy, program „Green New Deal“, na kterém se shodly instituce OSN a podpořila je Evropská komise i administrativa Spojených států, příprava post-kjótských dohod a závazky radikálně snižovat emise skleníkových plynů otevřely cestu k celosvětovému rozmachu nových zelených průmyslových odvětví zaměřených na úspory a rozvoj obnovitelných energetických zdrojů. Pro řadu českých podniků se orientace na úsporné technologie stala řešením několikaletých ekonomických potíží. První polovina druhé dekády byla poznamenána klopotnou koordinací vědy, výzkumu a praxe, jakož i počátečním nedostatkem odborníků, zejména v přírodovědných a technických

oborech. V té době stále ještě odcházely nejlepší české mozky na západ do zemí, kde měly pro svoji tvůrčí činnost lepší podmínky. Nicméně i v České republice se podmínky postupně zlepšovaly. Vláda začala hrát mnohem aktivnější roli v podpoře vědy, výzkumu a inovací a s posilou zahraničních odborníků z jihovýchodní Evropy a ještě s využitím evropských fondů se podařilo v druhé dekádě nastartovat činnost regionálních inkubačních a inovačních center, došlo k posílení mezinárodní spolupráce a zapojení českých kapacit do mezinárodních programů. Zlepšením spolupráce výzkumu, vysokých škol a praxe, ale také investičními pobídkami ze strany vlády i soukromých institucí, se podařilo přesměrovat strojírenské provozy, ale také automobilový průmysl či tradiční české sklářství, k novým příležitostem úsporných technologií a obnovitelných zdrojů. Struktura českého hospodářství se tak v druhé dekádě 21. století významně mění. Vedle automobilového průmyslu jsou hnacím motorem české ekonomiky úsporné technologie, obnovitelné zdroje či biotechnologie, se kterými se Česká republika vcelku úspěšně prosazuje i na poli evropské konkurence. Stále významnější roli zastávají také služby ve vzdělávání, v sociálních službách, v kultuře, v turistice a v regionálním rozvoji, na kterých se stále častěji podílejí neziskové organizace úspěšně rozvíjející sociální (not-for profit) podnikání v České republice. V České republice a v Evropě obecně se podařilo v posledních dvaceti letech stabilizovat kvalitu životního prostředí: čistotu vod, ovzduší či emise skleníkových plynů. Ale děje se tak na úkor odsunutí některých ekologických zátěží, jako jsou znečišťující a energeticky náročné provozy, do méně rozvinutých regionů.

Česká společnost se v posledních dvaceti letech významně změnila ve vztahu k cizincům, menšinám a imigrantům obecně. Zejména velká města jsou otevřená jako ostatní evropské metropole pro lidi různých národností a umí využít i specifčnosti různých kulturních prostředí. Dobrý životní standard, kvalitní základní vzdělání pro všechny a převažující pocit bezpečí přispívají k úspěšnému začlenění cizinců a menšin do ekonomického i společenského života a občasné excesy a náznaky konfliktů se daří zvládat. Po roce 2025 se však situace mění, a to díky narůstajícímu počtu imigrantů přicházejících z nestabilních oblastí Afriky, ale především Asie a jihovýchodní Evropy. Do České republiky poprvé přicházejí v masovém měřítku nejen studenti či lidé vzdělaní a reprezentující ve svých zemích střední třídu, což jsou lidé schopní se zapojit a přizpůsobit novému stylu života, ale také lidé chudí, bez jakýchkoliv prostředků i vzdělání. Stačilo tak několik let k tomu, aby se zejména ve městech vytvořily samostatné a uzavřené enklávy, které se odlišují kulturou, jazykem, životním stylem a také přístupem ke zdrojům: ke vzdělání, práci či k sociálním a zdravotním službám. Vytváří se tak napětí, do té doby v české společnosti nezvyklé. Lidé jsou konfrontováni s chudobou, se kterou si neumí poradit. Atmosféra nejistoty vyvolává násilí, což posiluje projevy rasové nesnášenlivosti. Ve městech přestává být bezpečno, a zejména bohatší a střední vrstvy rychle opouštějí dříve oblíbená rušná centra měst a stěhují se do sítěných objektů na jejich okraji či do nově urbanizovaných sídelních celků na venkov. S mnohem větší intenzitou se tak opakuje to, co Česká republika zažívala na konci první dekády 21. století v severních Čechách. Týká se to zejména starých lidí v důchodovém věku či mladých rodin s dětmi. Ve městech naopak vznikají oblasti, ve kterých žijí nedostatečně adaptovaní cizinci a lidé, kteří jsou dlouhodobě bez práce. Jsou centrem frustrace lidí vyřazených a potenciálním zdrojem násilí obráceného proti sobě navzájem či proti zbytku společnosti.

Miloš Balabán a Antonín Rašek napsali scénář **Evropa a Česko odvrací energetický kolaps**. Vycházejí z konstatování, že počátkem druhé dekády 21. století se začaly prohlubovat komplikace se zajišťováním energetické bezpečnosti Evropy. Po delším výpadku v dodávkách plynu do Evropy z Ruska přes Ukrajinu na počátku roku 2009 se výpadky opakovaly v ještě větším měřítku v mrazivém prosinci 2010 a počátkem jara 2011, kdy ještě panovalo chladné počasí, a zásobníky plynu byly v řadě evropských zemí závislých na dodávkách ruského plynu po silné zimě vyprázdněné.

Primární příčinou byl faktický politický a ekonomický rozpad Ukrajiny po parlamentních a prezidentských volbách v roce 2009, resp. 2010. Absence ústřední moci v zemi způsobila, že systém plynovodů vedoucích přes Ukrajinu z Ruska se ocitl v rukou několika společností s nejasnou vlastnickou strukturou a zřejmě napojených na organizovaný zločin.

Soupeření těchto společností o kontrolu nad lukrativními přepravními kapacitami plynu a nelegální odčerpávání ruského plynu určeného pro export nakonec vedl k zastavení dodávek plynu do Evropy, a to v prosinci 2010 na tři týdny a počátkem jara 2011 na celý měsíc. „Plynovými“ krizemi bylo stejně jako v roce 2009 nejvýrazněji zasaženo Slovensko, Rumunsko, Bulharsko a státy bývalé Jugoslávie, nedostatek plynu se ale tentokrát dotkl výrazně i Polska, Maďarska, Rakouska, Česka a Německa. Situaci komplikoval fakt, že ještě nebyly dostavěny možné alternativní trasy pro přepravu plynu z Ruska do Evropy na severu (Nord Stream) a jihu (South Stream) Evropy. Aktuální krizovou situaci se podařilo zčásti vyřešit vyjednáváním mezi Německem, Ukrajinou a Ruskem s významnou účastí Polska uchovávajícím si vliv na část ukrajinských politických elit především na západě Ukrajiny. Tyto „plynové“ krize se staly výrazným varováním pro celou EU – nutnost skutečně koordinovaně řešit *energetickou bezpečnost* se pro unii stala kategorickým imperativem.

Dlouhodobé problémy se zajištěním energetických surovin a dodávkami elektřiny vedly k masovým projevům nespokojenosti v jednotlivých členských zemích EU, které dokonce přivodily pád několika vlád. V rámci EU se nicméně nepodařilo ani v letech 2014-2019 dosáhnout konsenzu o podobě jednotné a koordinované energetické politiky, včetně výstavby nových jaderných elektráren jako klíčového prvku zajištění energetické bezpečnosti a soběstačnosti Evropy.

- ar -

Riziková budoucnost: Devět scénářů vývoje české společnosti. Pavol Frič, Arnošt Veselý (eds.). Praha: Matfyzpress, 2010, 102 stran, ISBN 978-80-7378-110-1.